

WŁODZIMIERZ WOJCIECHOWSKI

Z PRAC SONDAŻOWO-ROZPOZNAWCZYCH NA OSADZIE KULTURY CERAMIKI WSTĘGOWEJ RYTEJ W SOBOCISKU, POW. OŁAWA

Osada kultury ceramiki wstęgowej rytej w Sobocisku, pow. Oława, aczkolwiek notowana na poniemieckich mapach archiwalnych (przechowywanych w Muzeum Archeologicznym we Wrocławiu)¹ w związku z licznymi znaleziskami przypadkowymi, a także wzmiankowana w literaturze ze względu na krótkotrwałe badania ratownicze², nie była dotychczas poddana systematycznym badaniom wykopaliskowym. Nie zostały także opublikowane wyniki badań niemieckich, których jedyne ślady zachowały się w poniemieckich księgach inwentarzowych Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu. Przeprowadzona przez autora w roku 1965 inspekcja żwirowni leżącej na terenie sygnalizowanej osady potwierdziła istnienie w tym miejscu stanowiska osadniczego poprzez nowe znaleziska materiału ceramicznego³. Ponieważ stanowisko to wytypowane zostało do systematycznych badań wykopaliskowych, przeprowadzono jedynie wstępne prace sondażowo-rozpoznawcze, mające na celu stwierdzenie grubości i charakteru nawarstwień kulturowych oraz uchwycenie ewentualnej stratygrafii w obrębie występujących nawarstwień.

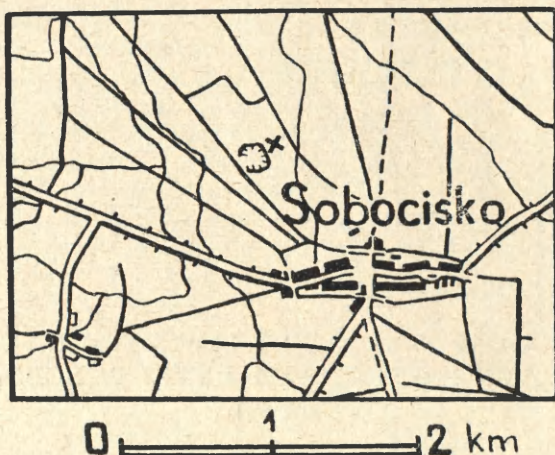
Stanowisko to położone jest około 500 m na północ od wsi Sobocisko (z lekkim odchyleniem w kierunku zachodnim), przy polnej drodze prowadzącej z Sobociska do Sulęcina.

Przeprowadzony wkop sondażowy, o powierzchni około 3 m², usytuowany został bezpośrednio przy wschodniej krawędzi żwirowni i posiadał wymiary 0,5—1,0 m × 4,0 m. Takie usytuowanie wykopu sondażowego podyktowane było zaleganiem w tej części krawędzi żwirowni nawarstwień kulturowych, które widoczne były na skutek oberwania się górnej części skarpy. Na badanym odcinku nawarstwienia kulturowe pokrywała warstwa darni o miąższości około 0,25 m. W warstwie tej wystąpiły pojedyncze drobne ułamki ceramiki neolitycznej (kultura ceramiki wstęgowej rytej) oraz kultury łużyckiej. Poniżej zalegała warstwa kulturowa różniąca się od warstwy darni odmiennym zabarwieniem, o ciemnobrunatnym od-

¹ Archiwum Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu, Mapy, tom. IV, arkusz 2956.

² *Neue Bodenfunde*, „Altschlesische Blätter”, 1930, nr 5, s. 77; H. Seger, *Bericht über die Tätigkeit des Nertrauensmannes für die kulturgeschichtlichen Bodenaltertümer Niederschlesiens im Jahre 1930*, „Altschl. Bl.”, 1931, nr 3, s. 34; „Altschlesien”, t. 4: 1934 z. 4, s. 306.

³ W. Wojciechowski, *Nowe materiały kultury ceramiki wstęgowej rytej z Sobociska, pow. Oława*, „Wiadomości Archeologiczne” [w druku].

Ryc. 1. Sobocisko, pow. Oława. Plan sytuacyjny stanowiska (x)

Rys. W. Wojciechowski

cieniu (barwa warstwy darniowej ciemnoszara), oraz tworzywem przyrodniczym, na które składała się silnie zbita próchnica, zawierająca niewielką domieszkę piasku. Ze względu na silnie ujednoczone zabarwienie oraz jednolitą konsystencję warstwy kulturowej, uniemożliwiające dokonanie ewentualnych rozwarstwień w oparciu o kryteria przyrodnicze, wyeksplorowano ją warstewkami mechanicznymi grub. 0,10 m, uzyskując następujące wyniki:

Pierwsza warstwa mechaniczna (głęb. zalegania 0,25—0,35 m od powierzchni) dostarczyła nielicznych drobnych ułamków ceramiki neolitycznej oraz kultury łużyckiej. W warstwie tej wystąpiły również drobne przepalone kości.

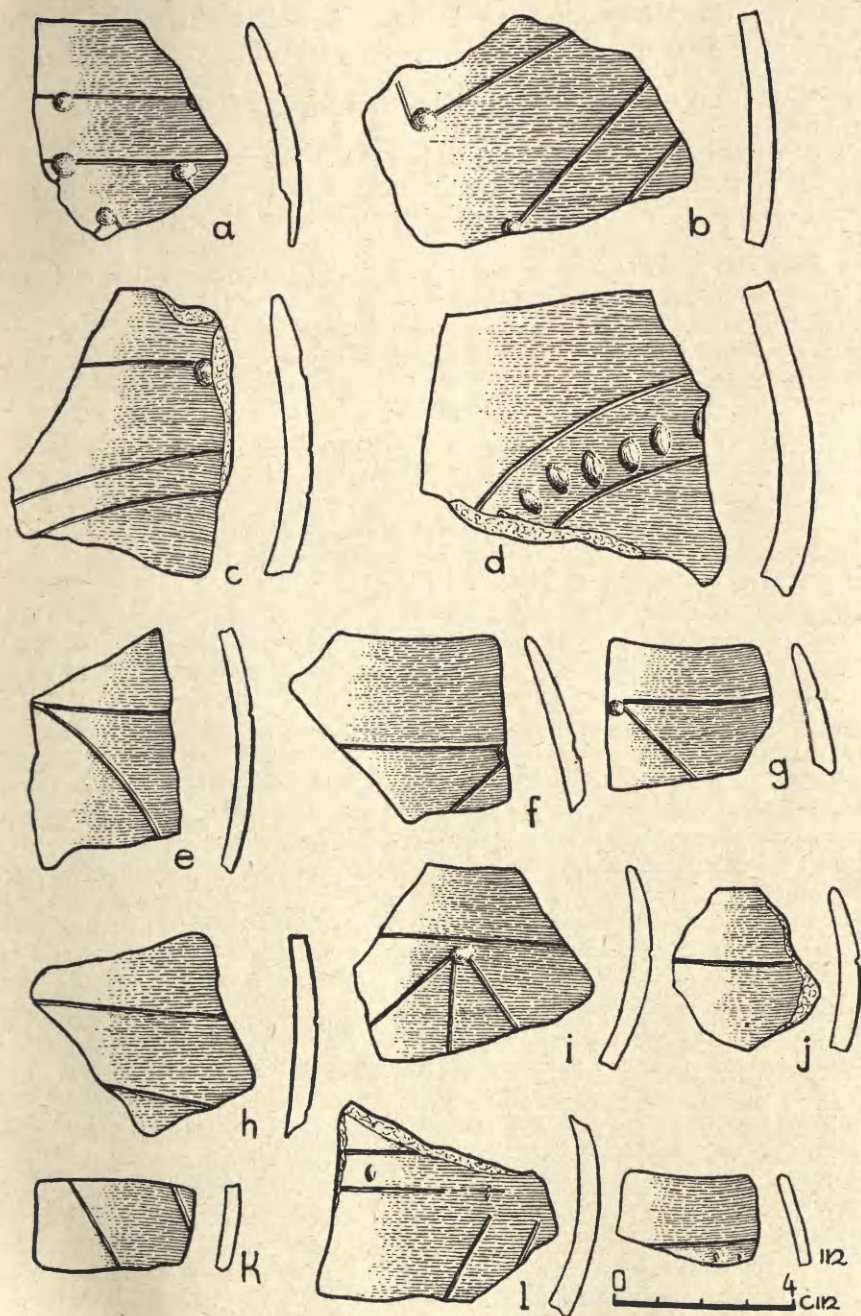
Podobnego materiału (ceramika neolityczna i kultury łużyckiej) dostarczyła także druga warstwa mechaniczna (0,35—0,45 m), z tym że przeważała ceramika kultury łużyckiej.

Wzrost ilościowy ceramiki neolitycznej zaobserwowano w trzeciej warstwie mechanicznej (0,45—0,55 m), w obrębie której odsłonięty został także grób ciepłopalny kultury łużyckiej. Ze względu na brunatne zabarwienie warstwy, w której grób spoczywał, zarys jamy grobowej był bardzo słabo widoczny. Nie zaobserwowano także wkopu grobowego na tle warstw mechanicznych I i II.

Czwarta warstwa mechaniczna (0,55—0,65 m) zawierała, w przeciwieństwie do warstw I—III, czysty materiał kultury ceramiki wstęgowej rytej, w postaci ceramiki, drobnych kości, nielicznych odłupków krzemienych i polepy.

Poniżej warstwy kulturowej wystąpił całec z piasku o żółtopomarańczowym zabarwieniu.

Powyższe obserwacje pozwalają domyślać się istnienia na omawianym stanowisku osady kultury ceramiki wstęgowej rytej, z którą wiązać należy odsłoniętą warstwę kulturową, oraz cmentarzyska kultury łużyckiej, którego groby wkopane były w starszą warstwę neolityczną. Odkrycie grobu ciepłopalnego w warstwie mechanicznej III wyjaśnia obecność przepalonych kości oraz ułamków ceramiki kultury łużyckiej w górnych warstwach neolitycznych, pochodzących ze zniszczonych grobów. Analiza uzyskanego materiału ceramicznego kultury ceramiki wstęgowej ry-

Ryc. 2. Sobocisko, pow. Oława. Zdobione ułamki naczyń z warstwy kulturowej

Rys. W. Wojciechowski

tej nie wykazuje (na obecnym etapie rozpoznania stanowiska) jakichś wyraźnych różnic chronologicznych, które odpowiadać by mogły kilkufazowemu osadnictwu ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej. Obserwacje te traktować należy jednak wstępnie. Systematyczne badania mogą skorygować sygnalizowane w tym miejscu spostrzeżenia.

W obrębie materiału ceramicznego uzyskanego z warstwy kulturowej wyróżniono trzy zasadnicze typy ceramiki, przyjmując jako kryterium systematyki przeciętną dla każdej grupy grubość ścianek oraz tworzywo ceramiczne. Kryterium formy nie stwarza podstaw do bardziej szczegółowego zróżnicowania, gdyż wszystkie uzyskane fragmenty pochodzą z podobnych naczyń w kształcie odcinka kuli, bez wyodrębnionej szyjki. Brak partii przydennych oraz ułamków den wyklucza możliwość charakterystyki uzyskanych form w oparciu o ukształtowanie dna.

Wśród materiału ceramicznego wyróżniono naczynia cienkościenne, średniościenne i grubościenne.

W obrębie pierwszej grupy znalazły się ułamki, których przeciętna grubość ścianek nie przekracza 0,5 cm. Naczynia te wykonane są z gliny zawierającej jako domieszkę schudzającą niewielką ilość bardzo drobnego piasku, o średnicy ziarna poniżej 0,5 mm. Naczynia te odznaczają się silnym obustronnym wygładzeniem, barwa zaś waha się w szerokich granicach — od jasnokremowej do ciemnoszarej. Naczynia tej grupy pokryte są typową ornamentyką tzw. „nutową”, złożoną z linii rytych oraz wkomponowanych w nie dołczków.

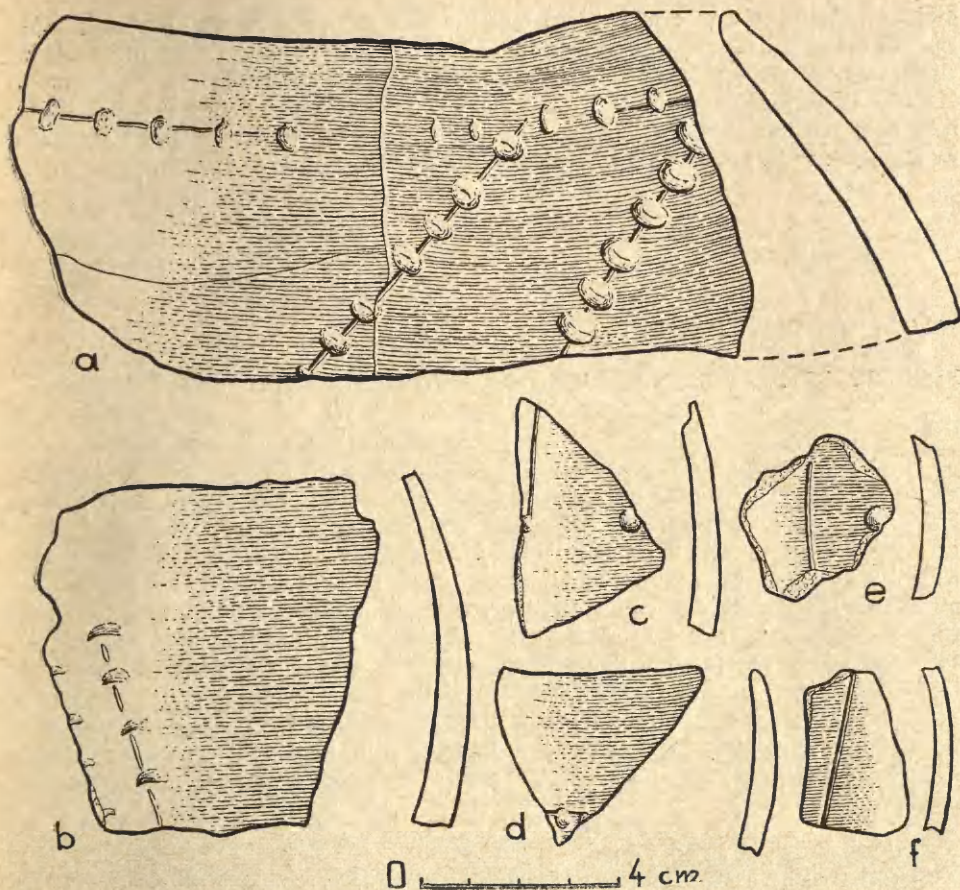
Drugą grupę ceramiki stanowią ułamki, których przeciętna grubość waha się w granicach 0,5—0,8 mm. Ta grupa naczyń różni się w stosunku do grupy pierwszej przede wszystkim charakterem tworzywa ceramicznego, na które składa się glina z domieszką średnioziarnistego piasku, o średnicy ziarna w granicach 0,5 mm. Ścianki tych naczyń, aczkolwiek dokładnie wypracowane, odznaczają się jednak szorstką powierzchnią, w zakresie barwy zaś dominuje szara w odcieniach od jasnej do ciemnej. Powierzchnia zewnętrzna zdobiona jest odmiennie niż u naczyń grupy I, a ornament składa się z połączenia linii rytych i dołczków palcowych, rozmieszczonych bądź między dwoma liniami rytymi, bądź bezpośrednio na linii rytej w postaci poprzecznych nacięć. Naczynia tej grupy zaopatrywane są niekiedy w niewielkie guzki.

Trzecią wreszcie grupę stanowią naczynia, których przeciętna grubość ścianki przekracza 0,8 cm i dochodzi do 1,0 cm. Ten typ naczyń wykonywano był z gliny zawierającej bądź domieszkę gruboziarnistego piasku, o średnicy ziarna od 0,5 mm do 1,5 mm, bądź bardzo silnie rozartej miki. W wypadku stosowania domieszki piasku powierzchnia naczyń jest silnie szorstka, natomiast przy zastosowaniu miki powierzchnia jest gładka i odznacza się silnym połyskiem. Ornamentyka naczyń grupy III zbliżona jest do zdobnictwa naczyń grupy II i składa się z linii rytych przecinanych poprzecznie dołkami palcowymi, pod krawędzią wylewu zaś występuje ornamentyka palcowa w postaci jednego poziomego rzędu.

Przegląd materiału ceramicznego zarówno w aspekcie form naczyń, aczkolwiek w ograniczonym zakresie, jak i ornamentyki pozwala na wstępne ustalenie chronologii względnej osady w Sobocisku.

Formę dominującą na omawianym stanowisku stanowią naczynia w kształcie odcinka kuli, bez wyodrębnionej szyjki lub jej zaczątków w postaci lekko wychylonej krawędzi wylewu. Nie stwierdzono natomiast w uzyskanym dotychczas materiale form półkulistych lub stożkowych, charakterystycznych dla starszych faz rozwojowych kultury ceramiki wstęgowej rytej.

W zakresie ornamentyki wyróżnić możemy dwa typy zdobnictwa, a mianowicie

Ryc. 3. Sobocisko, pow. Oława. Zdobione ułamki naczyń z warstwy kulturowej

Rys. W. Wojciechowski

klasyczne, tzw. motywy „nutowe”, oraz wstęgi złożone z linii rytych, między którymi rozmieszczone są różnego typu dolki lub nakłucia.

Obydwie wymienione cechy materiału ceramicznego, tj. zarówno formy naczyń, jak i ornamentyka, odpowiadają ściśle środkowym fazom rozwojowym kultury ceramiki wstęgowej rytej, wyróżnionym zarówno na terenie Małopolski, jak i Czech. W nawiązaniu do Małopolski odpowiadają one II fazie rozwojowej tej kultury wg systematyki A. Kulczyckiej⁴, na terenie Czech natomiast średniej fazie wg podziału B. Soudskyego⁵, a III fazie wg schematu rozwojowego E. F. Neustupnego⁶. Jedyna istotna różnica w nawiązaniu do terenów Małopolski widoczna jest w znacznie licz-

⁴ A. Kulczycka, *Uwagi o chronologii kultury starszej ceramiki wstęgowej w górnym dorzeczu Wisły*, [w:] *Studia i materiały do badań nad neolitem Małopolski*, Wrocław 1964, s. 55—58.

⁵ B. Soudský, *K methodice trideni volutove keramiky*, „Pamatky Archeologicke”, t. 45: 1954, s. 75—105.

⁶ E. F. Neustupny, *K relativni chronologii volutove keramiky*, „Archeologicke Rozhledy”, t. 8: 1956 z. 3, s. 396.

niejszym stosowaniu w ornamentyce motywu wstęgi wypełnionej nakłuciami, którego to motywu brak w materiałach małopolskich⁷. Motyw ten jest natomiast często stosowany na obszarze Niemiec⁸, w Polsce zaś na ziemi pyrzyckiej⁹ i na Pomorzu¹⁰.

Nie stwierdzono natomiast w materiale z Sobociska ułamków ceramiki, które można by wiązać ze starszymi fazami kultury ceramiki wstęgowej rytej lub najmłodszą jak to jest możliwe np. w materiale z Samborca, pow. Sandomierz¹¹.

*Katedra Archeologii Polski
Uniwersytetu Wrocławskiego*

WŁODZIMIERZ WOJCIECHOWSKI

RESULTS OF TEST EXCAVATIONS OF A DANUBIAN HABITATION SITE AT
SOBOCISKO, DISTR. OŁAWA

Test excavations of the Danubian habitation site at Sobocisko, distr. Oława, were undertaken by the Department of Archaeology at the Wrocław University in order to study the sequence of cultural layers. The excavations have revealed cultural deposit of Danubian I settlement, which was cut by cremation burials of the Lusatian culture. The deposit, about 40 cm thick, was overlain by a layer of humus. Recovered material included pottery, a small number of bones, few amorphous flint flakes and burned clay. The pottery included rims and other fragments of spherical bowls, decorated with note-head ornament and ribbon design filled in by incised pits. The site represents one phase of the Danubian occupation which probably lasted for a long time. It should be attributed to the middle phase of the Danubian culture (note-head ornament). However, the statements concerning chronology are only tentative and may change when large-scale excavation will provide new data.

⁷ Kulczycka, *op. cit.*, s. 56.

⁸ Ch. Pescheck, *Katalog Würzburg I. Die Funde von der Steinzeit bis zur Urnenfelderzeit im Mainfränkischen Museum*, „Kallmünz. Opf.”, 1958, tabl. VI, ryc. 3.

⁹ G. Dorka, *Urgeschichte des Weizackers Kreises Pyritz*, Szczecin 1939, tabl. 15, 20.

¹⁰ O. Kunkel, *Bandkeramische Denkmäler in Pommern*, „Brandenburgia”, t. 39: 1930, tabl. 19a.

¹¹ J. Kamińska, *Osady kultur wstęgowych w Samborcu, pow. Sandomierz*, [w:] *Studia i materiały do badań nad neolitem Małopolski*, 1964, s. 77—189.